

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ ՂԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

(FREE LIBRARY, PHILA. PA., U.S.A.)

Rare Books Department

է.

ԶԵՌԱԳԻՐ ԹԻԻ 124 — ԱՆԹԱՐԳ (Համայնիս)

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ.—

Զեռագիրս որ կը կոչուի «ԱՆԹԱՐԳ» կամ «Համայնիս» գրուած է երկար թուղթի վրայ (Scroll)։ Կը բռնադաշէ Հաճի Արաւամ Գամելվանեանի բախտագուշակութիւնները (Horoscope)։ Թուղթի երկարութիւն՝ 4 սմ. եւ 62 սմ.։ Լայնք՝ 8 սմ.։ Նիւթ՝ թուղթ։ Կերպարան՝ հինցած, ծակծկած, շատ տեղեր թուղթերով փակցուած եւ նորոգուած։ Գրութիւն՝ մաքուր նոսրգիր։ Լուսանցազարդէ՝ շրջանակուած լուսանցազարդեր որոնք ընդհանրապէս կարմիր, կանաչ եւ կապոյտ գոյներով են, ուղղաձիգ եւ զուգահեռական ուղղութիւններով։ Մանրանկարք՝ թիւով եօթ. գունաւոր, արդի եւրոպական նմանութեամբ նկարներ են եւ կը ներկայացնեն կրօնական նիւթեր։ Գրիչ՝ Վանեցի Հաճի Արաւամ Գամելվանեան։ Թուական՝ Դեկտեմբեր 16 ՌՄԿԵ=1265+551=1816 Յ. Բ.։ Ստացող՝ Կարապետ որդի Մարտիկ Պարսեֆերեանի։ Նրկարդ գրիչ՝ Պետրոս որդի Մարիամի։ Յիշատակարանք՝ երեք։ Թերութիւն՝ սկիզբին մաս մը կը պակսէր Նկատողութիւն՝ ձեռագիրս արւեստի մէծ գործ մը չի ներկայացներ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻԻՆ.—

Ա.— Ս. Ներսէս ԾնորՀալի Հայրապետի «Հաւատով խոստովանիմ» աղօթքը։ Թերի մասին պատճառաւ կը սկսի «Քննող զաղտնեաց» Համարի զգի ի ծննդնէ սբ. աւագանիին բառերով։

Բ.— Մարիթան զօրաւոր ընդդէմ արհաւ-

րաց դիշերայնոց. ասացեալ սրբոյն Գրիգորի Նարեկացուն— մականգրուած «Ընկալ փաղցրութեամբ»։

Գ.— «Որդի Աստուծոյ Կենդանոյ Օրենալ» — զարմեալ Գրիգոր Նարեկացիի։

Դ.— Աղօթք վասն կապանացի զիւաց եւ կախարդաց.— «Թագաւոր Հոգի ապաւէն ծարաւելոց փրկիչ նեղելոց»։ Աղօթքին վերջաւորութեան կայ հետեւեալ յիշատակարանը.— «Եւ լիցի պահապան ծառային Աստուծոյ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ. չար իշխանքն հալածին— որք ընդ ծառայս քո մարտնչին— երեւելով նշան խաչին —աներեւոյթ կործանեսցին»։

Ե.— Բժշկութեան Աւետարան «Մբ. աւետարան որ ըստ Մատթէոսի» (Հատուած Թ. 27-34)։

Զ.— Աղօթք սրբոյն Գէորգայ լիցի պահապան ծառային Աստուծոյ (անունը Հաւանորէն «Կարապետ» ջնջուած է). սուրբն Գէորգ ընդ աջմէ եւ Մէնկէոռոս ի ձախմէ եւ սուրբն Թէոդորոս հօլանի եւ պահապան սր աստուածածին կոյսն Մարիամ օգնական եւ պահապան եղիցի ծառայի Աստուծոյ (անունը ջնջուած)։

Է.— Աղօթք սրբոյն Փոկասու եպիսկոպոսի։ Սուրբն Փոկաս խնդրեաց յԱստուծոյ եւ ասէ թէ որք իշխն զիս ի վերայ ծովուն փրկեալ Տէր Ած Յս Քո ի յալեկոծութենէ զնոսայ բարեխօսութեամբ սր աստուածածնին եւ սր Հայրապետին Փոկասու ազատեալս մտանդից զծառայս Աստուծոյ (ջնջուած) Մարիեամի որդին Պետրոսին։

Ը.— «Գիրք վասն գլխացաւի եւ նուազ լայն...»

Թ.— «Գիրք վասն աղամացաւի ... յիշեալ զսբ Հրեշտակապետն անթիպայ եւ գ ծուռդը դիր եւ խաչ հանէ իրենց եւ առ ժամայն առգտեա աղամացաւի»:

Ժ.— «Գիրք վս պահպանութեան» (անձնական աղօթք Կարապետի կողմէ, խնդրելով պահպանութիւն ամէն տեսակ չարիքէ):

Նօթք.— ա.— «Նարձեալ ով զայս դիրս ի վրան պահէ յի վախճալ թէ ի դատաստանէ եւ թէ այլ ցեղ փորձութեան»:

Բ.— «Գիրք չար պահի եւ չար սրհաթի գրէ մշկօմ եւ կարմիրով եւ կամ զաֆրոսնով»:

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ.—

2. Խաղաղութիւն կը պարունակէ եօթը գլխաւոր մանրանկարներ, կանչչորակ եւ ոսկեղօծ, ջրվանակներու մէջ առնուած զոյգ շրջագծերով, 5-5 սմ. արմազգիծով: Ծրքջանակները տակ տակի դրուած են, մէջը հետեւեալ արձանագրութիւններով.—

1. «Այս բոլորակն զմարդու զազանդն խափանէ եւ ք սէր ամ ցեղից եւ գող ոչ մերձեալ ծառային այ» (Հոս անունը կայ ջրնջրած):

2. «Այս բոլորակն սէր առնէ թէ կնոջ եւ այլ ամ ցեղ պատահարաց փրկէ ու ազատէ»:

3. «Այս պօլօրակն զանձնունդն ծնունդաւոր առնէ չարկամ լեզու կապի աստուծո վայ ծառայ» (զարձեալ անունը մը ջրնջրած):

4. «Անուամբ այ, այս զմտամոլոր մարդն մտածական առնէ եւ չ իմաստութիւն ամ ցեղ բանի եւ դործի յաշրջութեան, ծառային այ» (անունը ջրնջրած):

5. «Այս ինչ խնդիրք ունիս ու աւագ կամ թագաւոր կամ դատաւորաց ջօլ մտանէս նահ սվ ծառային այ կարա (մնացեալը ջրնջրած եւ հետագայ գրիչի մը կողմէ տարբեր մեկնածով եւ տարբեր գրիչով աւելցուած գմարդեան(?) որդին Պետրոսի»):

6. «Այս ի բազուկը կապէ ամ բանդ յաշրջի եւ սէր առնել տայ ծառային այ Կարապետին» (անունը ջրնջրած եւ գրեթէ անընթեանի):

7. «Այս բոլորակն ի վրաստ պահեն գինջ որ յուսա կատարի այ Հրամանով, աւ ծառային»:

ուայ (ջրնջրած եւ հետագային գրուած վերեւի ձեւով.— «Մարգեամին(?) որդին Պետրոսի լինի օգնական պահպան ամէն»):

Առնցմէ զատ կայ իմաշխութեան նկար մը գունաւոր. ամպեր եւ գոց կապոյտ երկինք: Յիսուսի կողմէն արիւն եւ ջուր կը ցայտէ, առաջինը սկիհի մը մէջ կը լեցուի, իսկ երկրորդը՝ ամանի մը մէջ:

Երրորդ գունաւոր մանրանկար մը— մէկը նստած, հաւանաբար Մատթէոս Աւետարանիչ, գրիչը ձեռքին եւ հրեշտակ մը կ'աւետէ: Նկարին կը յաջորդէ Մատթէոսի Աւետարանէն հատուած մը (Մատթ. Թ. 27-34):

Երրորդ մանրանկար մը Մարկոս Աւետարանիչ: Նստած, առիւծը ոտքերուն առջեւ: Կը հետեւի հատուած մը Մարկոսի Աւետարանէն (Մարկ. Ա. 28-34):

Չորրորդ մանրանկար Դուկան Աւետարանիչ: Նստած գրիչի ձեռքին. ձուլ մը իր ետին կանգնած: Կը յաջորդէ հատուած մը Դուկասի Աւետարանէն (Դուկ. 2. 12-19):

Հինգերորդ մանրանկար մը Յովհաննէս Աւետարանիչ: Նստած բնութեան կանաչութեան մէջ, Սուրբ Հոգին ճառագայթածն կ'իջնէ գլխուն վրայ: Կը յաջորդէ աւետարանական հատուած մը (Յովհ. Ե. 1-19):

Աւետարանիչներու մանրանկարներուն կը յաջորդէ բոլորակ մը եւս, մէջը՝

«Այս բոլորակն զթնամին խափանէ եւ զլեզուս կապէ եւ զմարդ սիրել տա, այ ծառայ (ջրնջրած) համայնի»:

Վեցերորդ մանրանկար Ս. Սարգիս զօրավար հեծած ձիու վրայ իր որդւոյն Մարտիրոսի հետ. երկնքէն ճառագայթներ ուղղուած են իրենց: Նկարին տակ կայ «Աղօթք առ սբ Գինգորն Քսի»: Աղօթքի վերջաւորութեան նոյն հետագայ գրիչին կողմէ գրուած է «Մարգեամու(?) որդին Պետրոսին»:

Եօթներորդ մանրանկար Ս. Գէորգի, ձիու վրայ հեծած, վիշապը սպաննած իր նետով:

Կը յաջորդէ աղօթք մը. «Աղօթք սրբոյն Գէորգայ. ...»:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ.—

Ա.— «Որդի Աստուծոյ Կենդանույ Օրհնեալ» աղօթքէն ետք.—

«Յիշատակարան — անուն «ԿԱՐԱՊԵՏ».

այս համայնիւ Տ վանէցի կարապետին է թիւ ՌՄԿն»:

Բ.— Ձեռագրի վերջաւորութեան.—

«ԹՎին ՌՄԿն ղեկտեմբերի ամսեան ԺԶ օրի աւարտեցաւ այս ծաղկաւէտ համայնիւ ձեռամբ Խառնաձորեցի Գամելվանեան մահատրոի արբանձմին յա որոյ հարձ եւ եղբարձ ու որ զայս համայնիւ ընթեռնու միով հայր Միւս յիւնցէ՞ զստորաւաստական ծառայս ձեր որ եւ գու յիւնցողդ յիւնալ լինիք առաջի անմահ դառին աստուծոյ»:

Գ.— Յիշատակարան կարմիր ձեռնով.—

«ԹՎին ՌՄԿն ղեկտեմբերի ամսեան ԺԶ օրին բստանպօլ ձեռամբ անաթման մահատի արբանձմին զրեցաւ այս. այս համայնիւ վանեցի Կարասաֆարեանց Մարտուարի որդի կարապետին է ան բարեաւ եւ խաղաղութեամբ վայելում տացէ ամէն»:

Ը.

ՁԵՌԱԳԻՐ ԹԻՒ 121 — ՄԱՆՐՈՒՍՈՒՄ (Ժամագիրք)

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ.—

Ձեռագիրս Հայց. Եկեղեցւոյ Ձեռաց Ժամագրքի համառոտեալ օրինակ մըն է, գրուած ԺԳ. Դարուն: Մեծութիւն 11-5X8-2 ԽՏ-3 սմ., 16 տող իւրաքանչիւր էջի վրայ: Նիւթ՝ մազաղաթ: Գրութիւն՝ բոլորգիր: Թերթք՝ 227: Յատկանիշ՝ մանրամասն խաղաղեալ եւ սկզբնաւոր կարմիրով գրուած: Կողք՝ տախտակեայ կաշեպատ (մաշած): Հանգամանք՝ գուցացուցէ: Պահպանակ՝ չկան: Լուսանցադրոգ՝ կան մէջ ընդ մէջ պարզ նոյններով: Թաւական՝ 9ԿԳ—763

551—1314 ի թագաւորութեան Օշինի եւ ի Հայրապետութեան Տեառն Կոստանդինի: Տեղի՝ Դրաղարկ վանք: Գործը աւարտած երկրորդ գրիչի մը կողմէ երուսաղէմ զաղաքի Ս. Հրէշտակապետաց վանքին մէջ: Գրիչ՝ առաջին գրիչ հեղբայր ոմն Ստեփանոս, երկրորդ գրիչ հասարակական գրչակ Ստեփանոս: Ստացող՝ երկրորդ գրիչէն Կիրակոս քահանայ: Նկատագրութիւն՝ երկու գրիչներն ալ Ստեփանոս անունը կը կրեն, մին սկսած է գործը Դրաղարկ վանքին մէջ եւ միւսը աւարտած է զայն երուսաղէմի մէջ: Ձեռագրիւ վերջին թերթին

Գ.— Յիշատակարան սինակի աջ լուսանցքին, մէկ տողի վրայ գրուած.—

«Կախարդութիւնք զչար ակն եւ զչար լեզու եւ ամ կախարդութիւնք կապեցի ի դէմ ծառայիս այ Կարապետին: (Կարմիրով) Արդ եղեցի խափանում այ կարող դուրութեամբ ամենայն կապք եւ կախարդութիւնք զոր գործեն մարդիկք ի վերայ երկրի. արդ եթէ այր է արեւ եթէ կին է աւեր... եւ թէ այլ ամ զինչ եւ իցէ զոր յիւնցաք եւ զոր ոչ յիւնցաք եւ զոր ոչ կարացաք յիւն այ կարող դուրութեամբն խորտակեալ եւ խափանեալ եղեցի ամ կապք եւ կախարդութիւնք. չար ակն եւ ամ լեզու եւ չար խորհուրդն ի դէմ ծառայիս այ —Կարապետին— (Նշուած եւ տեղը գրուած «մարիեամին որդին Պետրոսին» հետագայ գրիչի կողմէ):

վրայ շատ կարճ յիշատակարանին մէջ կը յիշուի Նանե «Կարապետ Կարի»: Առաւելութիւն՝ «ճշդրտ եւ յուղակի օրինակէ» ընդգործակուած է: Յիշատակարան՝ մէկ հատ 219թ թերթին վրայ: Թերթքիւն՝ սկիզբէն մի քանի թերթեր կը պակսին, նոյնպէս վերջաւորութենէն:

Սոյն ձեռագիր Ժամագրքի առաջին էջը կը սկսի Բարեկենդանի Կիւրակէի կանոնագրուի սաղմոսի «ՂԵՂ Քրիստոս դովէ եկեղեցի փրկեալ չոր սուրբ» համարով: Հետեւաբար տասնեակ մը թերթեր սկիզբէն կը պակսին:

1. «Թագաւոր յաւիտեան» մինչեւ թերթ 16թ: Կը բովանդակէ 9 լուսանցադրոգեր թոյնային շատ պարզ նոյններով (կարմիր):

2. «Աւելուք» թերթ 17—35թ: Սկիզբը պարզ խորան մը երկու թռչուններով: Մէջ ընդ մէջ 9 լուսանցադրոգեր:

3. «Առաւուռ երգեր» թերթ 35—44թ: 42թ-ի յատուկ տարբեր գրիչի մը կողմէ յետոյ աւելցուած է աւելի մանր եւ յատուկ գրիչերով եւ աւելի բացազոյն մեխանով «Ոչ են բանք եւ ոչ են խօսք...» սաղմոսը:

4. «Հարց Ազախարութեան» թերթը 44թ-67:

5. «Ճաշոյ Ժամատեւոր Կարգաւ (Ժամա-
տեւոր)» թերթը 68-99:

6. «Մեղեդիք Ճաշոց» (Պահոց եւ Յա-
րութեան) թերթը 99թ-108:

7. «Ալիւլուք Ճաշու Կարգաւ» թերթը 109-142թ:

8. «Սրբառացութիւնք» թերթը 142թ-143:

9. 143-րդ թերթի յատակը կարծիք մե-
լանով պրուած է «յառաջ քան զպատարա-
գրն»:

10. 144-րդ թերթէն կը սկսի Պատարագի
բաժինը (144-150): Կը սկսի «Սուրբ Աստ-
ւած»էն եւ կը վերջանայ «Լցաք ի բարու-
թեանց բոց Տէր»:

11. «Ոննարհեցուք ազուհացից» (Երե-
ւոհան Ժամերդումիւն) թերթը 150թ-159:

12. «Ոննարհեցուք Հասարակաց» թերթը 159թ-161թ:

13. «Աւալ մեկնիք սղուհացից եւ մե-
ղեդիք տօնից» թերթը 161թ-179: «Լոյս
Զուարթ»:

14. «Մեղեդիք Ծննդեան Տեառն» (Յա-
րութեան, Մարտիրոսաց, Ազախարու-
թեան) թերթը 181թ-198թ:

15. «Ուղեցիք Կարգաւ ի փառս Աստու-
ծոյ» թերթը 198թ-218թ:

16. «Սուրբ Աստուած եւ Վասն ի վե-
րուտ» (քարոզ) թերթը 218թ-219թ:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ.—

Թերթ 219թ.—

«Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան յա-
ւիտեանս, յաւիտենից. ամէն»:

Գրեցաւ եղանակաւոր տառիկս որ կոչի-
ՄԱՆՐՈՒՍՈՒՄՆ, ի ԹՎ Հայոց ԶԿԳ, ի Թա-
ղաւորութեան Աւշնի եւ ի Հայրապետու-
թեան Տէր Կոստանդին. բայց եղեւ սկիզբն
սորա ի սբ ուխտն Դրազարի ձեռամբ եղբաւր
ուսմեմն Ստեփաննոս անուն եւ ոչ աւարտեալ:
Իսկ զմնացորդ սորա աւարտեցի ես անար-
ժան եւ վերջին սուտանուն զըշակ Ստեփա-
նոս յերկ. ի սբ քաղաք Երուսաղէմ ի վանս
որ կոչի սբ Հրեշտակապետք ի խնդրոյ Հո-
գեւոր եղբաւր մերոյ պատուական քահա-
նայի Կիրակոսի: Արդ աղաչեմ զամենեւեան
որք աւգոսիք ի սմանէ ուսմամբ կամ աւրի-
նակով յիշեցիք ի մեղաց թողութիւն պա-
ռաջ ասացեալ եղբայրն Կիրակոս եւ զծնողս
նորա եւ զեղբարս եւ զուսուցիչ եւ զամե-
նայն աղպայինս զիենդանիս եւ զհանդուց-
եալս. եւ զեղկնի շախտողքս բոսեփանոս
եւ աստուած որ առաս է ի տուրս ողորմու-
թեան յիշողաց եւ յիշելացս Հասարակ ու-
ղորմեացի եւ նմա փառք յաւիտեանս: Այլ
թէպէտեւ խոշորադիմ է սակայն ի ճշգրիտ
եւ յուղակի աւրինակէ գրեցաւ որպէս եւ ե-
րեւի»:

— Յիշատակարանիս կը յաջորդեն չորս
բժշկութեան աւետարաններ. ապա Հաս-
ւած մը Առակաց Գիրքէն, Եսայիայ մար-
գարէութենէն, Պօղոսի Գաղատացոց Թուղ-
թէն, Գործք Առաքելոցէն, զարմեալ Եսա-
յիէն, Պետրոսի Կաթողիկէ Թուղթէն:

Յուլիս, 1965
Ֆիլատելֆիա

ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ